

Hónapló

Dalos György

Kilenceurós jegy

Berlin, 2022. június 22.

Május közepén, hajnalórán, maratoni éjszakai tárgyalások után született meg a Bundesrat, a tartományokat összefogó szövetségi tanács döntése, amely szerint: június 1-jétől augusztus 31-ig kilenc euróért bárki bármennyiszer utazhat a Deutsche Bahn alacsonyabb osztályú regionális járatain és a helyi tömegközlekedési eszközökön. A kedvezményt szerény előrejelzések szerint a megszabott határidőig húszmillióan veszik majd igénybe. Hogy ez mit jelent a forgalom szempontjából, azt már pünkösöd előestéjén látni lehetett: zsúfolásig megtelt pályaudvarok és a vágányokon tumultuózus jelenetek mutatták a robbanásszerű utazási kedvet – a boom elsőként az Északi-tengerhez induló járatokat és az ottani infrastruktúrát terhelte meg. A Bundesrat gesztusa természetesen összefügg az ukrajnai háborúval – mostanság mi nem függ össze vele? A vasúti forgalomra való átcsábítás bevallott célja a benzinigényes autóközlekedés csökkentése, különös tekintettel a bizonytalanná vált üzemanyag szállításokra. Ám alighanem olyasmiről is szó lehet, amit a mi régi világunkban „közérzetjavító intézkedésnek” neveztek. A járványidőszak legalábbis remélt lecsengésével az állam azt üzeni polgárainak: kerekedjete fel, és élvezéte a szép nyarat keresztül-kasul a Deutsche Bahn sínjein, Hamburgtól Konstanzig, Aachentől Drezdáig. In vollen Zügen, hangzik a jelszó, ami értelemszerűen annyit tesz, hogy „a lehető legteljesebben”, de szó szerint úgy is fordítható, hogy „tele vonatokon”.

Nem tudom, mennyire gondtalanok a kilenc euróért zötyögő bundesbürgerek, hogy esik nekik az idei üdülés. Annyit bizonyosan érzékelnek, hogy az olcsón megközelített helyszíneken napról napra drágul a szállás és az étkezés, egyszóval, amit megnyertek a réven, azt elveszítik a vámon. Valamint ugyanezek a járatokon menekültek is utaznak, korántsem nyaralás céljából. Kérdés, mennyire hatol be az itteni hétköznapiakba a szomszédban lángoló pokol. Persze, nyár van, gyönyörű, ragyogó idő, ha ablakomon kinézek az udvarra, napsütötte lombokra látok, a lombok közt olykor feltűnik egy mókus, távoli lakásból idehallatszik a csilingelő gyermekkacaj. Mégis, ami a környüállásokat illeti, ez az ajándék évszak rosszkedvem nyara. Túlságosan foglalkoztat a világállapot. Kényszeresen figyelek egy háborút, a rombolás és öldöklés képeit, amelyek pszichózisa gyerekkoromtól fogva ismerős, és végigkísértek az életemen. És bár szüntelenül igyekszem számúzni fejemből az egyidejű történéseket, azok nap mint nap visszaköszönek legalább egy képzettársítás erejéig: a forintromlásban, a szupermarket üresedő polcaiban vagy az Amazon online cég 5,49 euróért kínált kék-sárga lobogóiban.

Habent sua fata libelli – a könyveknek megvan a maguk sorsa – bölcselkedik a latin közmondás és Bulat Okudzava (1924–1997) esetében maradéktalanul igaz van. Ekkehard Maaß barátom, egykori NDK-s ellenzéki egy rég megszűnt nyugat-berlini kiadó pinceraktárában nemrégiben rábukkant a dalszerző, énekes és prózaíró első nagy sikerű elbeszélésének halomnyi példányára, s százat potom áron megvásárolt. Maaß már a rendszerváltás előtt szenvedélyesen népszerűsítette, németre fordította és gitárkísérettel énekelte Okudzavát, aki fel is kereste őt kelet-berlini otthonában. Okudzavának, akárcsak Viszockijnak, hatalmas kultusza volt a Szovjetunióban, „bárdként” jobban ismerték, mint írói minőségében, Magyarországon az arány fordított volt. A *Szegény Avroszimov a Merszi, avagy Sipov* kalandjai és a *Dilettánsok utazása* a hetvenes-nyolcvanas évek nagy könyvsikerei közé tartozott, elhalványítva a szerző első komoly prózai művének, a *Будь здоров, школяр* című kisregénynek a hírét. (Magyarul: *Sok szerencsét, pajtás*, Európa, Modern Könyvtár, 1968, Rab Zsuzsa fordítása.)

Márpedig éppen e könyvnek fölös német példányait fedezte fel Maaß. A mintegy 140 oldal terjedelmű, önéletrajzi ihletésű kisregény hőse egy tizenhét éves fiú, aki egyenesen az iskolapadból kerül a harcoló hadseregbe, s ott éli meg első sebesülését. Egyszerű történet, jobbára rövid mondatokban, némileg Remarque-ra emlékeztető háborús próza. 1961-ben, az irodalmi olvadás tetőpontján jelent meg egy vidéki kiadó almanachjában. Ezt követően valósággal kritikai sortűz zúdult a fiatal íróra. A támadók azt kifogásolták, hogy a kiskatona ábrázolásából teljességgel hiányzik a hősiesség, a hazafias pátoasz, s annál több szó esik hidegről, esőről, teljesíthetetlen parancsokról, magányról és halálfélelelről. Maga a háború itt a szovjet kánontól eltérően nem győzelmek szakadatlan sorozataként, hanem időtlen hétköznapként jelenik meg a műben. Ez a fajta „deheroizálás” könnyen vonta magára a pacifizmus gyanúját, s ezt az egykori frontharcos Okudzava dalainak hivatalos fogadtatásán is megtapasztalhatta. 1957-ben szerzett *Dal a katonacsizmákról* című balladája, számos háborús songjához hasonlóan, csak magnón terjedhetett. Túl keserű volt az igazság:

„Hová lesz bátorságunk, katonák, ha visszavonulunk a fronton át?

Hát persze, persze, ellopják a nők,
s mint pintyőkét, keblükbe rejtik őt.

És hol vannak a nőink, cimborám,
ha hazatérünk majd a harc után?

A kapu előtt várnak majd reánk,
de tolvajlástól szaglik a szobánk.”

Abból, hogy egy vidéki időszakos kiadvány közlésre méltónak tartotta a hadba hívott iskolásfiú történetét, egyáltalán nem következett, hogy a mű önálló könyvként is napvilágot láthat – a könyvcenzúra szempontjából a szöveg kézirat maradt. Ezt a hosszadalmas folyamatot akkoriban egyetlen mű esetében sikerült lerövidíteni: Alekszandr Szolzsenyicin *Iván Gyenyiszovics egy napja* című lágérprózája, amely a *Novij Mir* 1962. novemberi számából rekordidő alatt, 1963 januárjában került piacra a szovjet Roman-Gazeta sorozatában. A lélegzetállító gyorsaság deus ex machinának volt köszönhető: a

robbanásveszélyes művet maga Nyikita Hruscsov javasolta kiadásra a hivatalos cenzúra megkerülésével.

Okudzavának – Szolzsenyicin szövegéhez képest teljesen ártalmatlan kisregényével – nem volt, nem lehetett ekkora szerencséje. Mi több: pechjére 1963-ban a Poszev frankfurti orosz emigráns kiadó engedély nélkül jelentette meg, a szerző úgymond „közölt és nem közölt” műveinek válogatásában. A Poszev számos, a Szovjetunióban visszatartott művet jelentetett meg, előrebocsátotta, hogy a szövegek „a szerző tudta és hozzájárulása nélkül” jutottak el hozzá, ám a kalózkidás így sem használt a szerző hazai hírnévének. Moszkva fogsikorgatva vette tudomásul a feketén nyugati piacra kerülő irodalmat, de jogilag nem léphetett fel ellene, mert maga is fumigálta a nemzetközi szerzői jogot, és csak 1973-ban csatlakozott a berni egyezményhez. Ezzel a joghézaggal élt a nyugat-berlini Henssel Verlag, amikor 1963-ban copyright jelzés nélkül *Mach's gut* címmel kiadta Okudzava kisregényét. A Henssel kicsi, de patinás kiadó volt, és a hatvanas években Németországban a még nem túl távoli múlt okán izgatottan olvasták a háborús témájú szovjet könyveket. Ilyenformán a moszkvai cenzúra „csak” az orosz olvasót fosztotta meg az olvasmányélménytől – egészen 1987-ig, amikor a glasznoszty jóvoltából a *Sok szerencsét, pajtás* is felkerülhetett a szovjet polcokra. S most, harmincöt évvel később – a Szovjetunió felbomlott, a Henssel kiadó megszűnt, Okudzava már rég nincs ez élők sorában – a csinos kötetke talált kincs formájában került elő a megszűnt kiadó fiának pinceraktárából. Bulgakov szerint „kézirat nem ég el”. Ebből a kesernyés derülátásból talán magára az irodalomra is vonatkozik valami: könyveinket elnyeli a szédítő gyorsaságú idő, a piacképtelenség, az újmédia, az erodálódó kultúra. De valahol egy pincében őrzi őket az emlékezet, ha másként nem, remittenda gyanánt, s annyi biztos: míg élünk, nem kerülnek kukába.

*

Ki hitte volna: június 21. az alvás világnapja. Ezt a jeles eseményt a szó szoros értelmében átaludtam, s csak ma reggel értesültem róla a német sajtóból. Hans-Günter Weeß neves alváskutató ebből az alkalomból azt javasolja: lefekvés előtt ne sportoljunk, ne fogyasszunk alkoholt, és alvás előtt vegyünk meleg zuhanyt. Ám a professzor, aki egyben az Interdiszciplináris Alvásközpont vezetője is, elismeri, hogy a probléma nem mindig oldható meg efféle jó tanácsokkal: Egyfelől „érthető, hogy az embereknek a koronajárvány és az ukrajnai háború miatt alvászavaraik vannak”. Másfelől, mondja, „nonstop társadalomban, állandó készenléti módban élünk, álmunkban is e-mailekre válaszolunk, és fel-felriadunk valamilyen elintézetlen ügy miatt”. Hajlanék a kompromisszumra Weeß tanár úrral: sportolni napközben se szoktam, esti sörömet inkább megtartanám, a meleg zuhanyt vállalom. Elintézetlen ügyeim mindig voltak és lesznek, de a legfontosabb e-maileket mostantól hajlandó vagyok lefekvés előtt megválaszolni. A koronajárványnak, úgy hallom, nagyjából vége van. Ez esetben egyetlen kérésem marad az Interdiszciplináris Alvásközpont vezetőihez: hassanak oda, hogy az ukrajnai háború mihamar legalább fegyverszünettel lezáruljon, mert ennyi rémálom után az emberiségre ráférne már egy kiadós, nyugodt alvás.